

др Александар - Саша Грандић, виши библиотекар
grd345@gmail.com

ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске
Бања Лука

УДК 027.54.021:005.912-051
DOI 10.7251/BSCSR2109095G
COBISS.RS-ID 135592449

БИБЛИОТЕКАРСТВО ИЗМЕЂУ НЕСТАНКА И ПРОЦВАТА

Сажетак: У раду се разматра актуелна позиција библиотекарства као струке која је све више тражена у свету и која у великој мери доприноси укупном друштвеном развоју преко стимулисања издавачке делатности као значајног фактора у креирању БДП-а, а самим тим и у постизању већег Бруто друштвеног дохотка. Негативне процене да је библиотекарство струка која ће нужно, по увођењу савремених електронских облика пословања, да нестане, очигледно су ствар прошлости, јер комбинујући традиционалне и електронске облике пословања библиотекарство као област напредује на глобалном нивоу, док у Републици Српској и Босни и Херцеговини бележи негативне трендове. Могућност превазилажења таквог стања налази се у домену структурне реформе јавне управе, спровођењу владавине права и креирању бољег пословног амбијента.

Кључне речи: библиотекарство, 21. век, развој, унапређење, издаваштво, класична књига, папирно издање, модерна књига, електронско издање, информационе технологије, тржиште рада, издаваштво, бруто друштвени производ (БДП), Бруто национални доходак (БНД), делатност од посебног интереса, јавна управа, правно уређено друштво.

Увод

Почетком прве деценије 21. века појавиле су се доста суморне прогнозе у погледу развоја библиотекарства као струке и занимања које антиципира људске ресурсе, јер су предвиђања била усмерена у правцу да ће развојем и применом нових технологија, а нарочито компјутера и роботике, библиоте-

карство да ишчезне као људска делатност. Те и такве негативне прогнозе биле су засноване на чињеници да ће дигитализацијом грађе, класична, штампана литература, да потпуно нестане, а да ће дигиталне колекције да постану носиоци литературне информације било да она потиче из уметничке, научне или публицистичке сфере. Исто тако окосницу ових негативних погледа усмерених ка библиотекарству као човековој делатности сачињавала су и мишљења која су предвиђала роботизацију библиотечког пословања, јер би се употребом робота, роботичких конструкција и компјутера створио нови облик пословања заснован на тзв. перфектно дехуманизованом процесу рада, односно на оним принципима пословања који би у целости искључивали библиотекара као људску јединку.¹ Међутим, најновија кретања у области библиотекарства и библиотечког пословања, почетком друге деценије 21. века у великој мери, ако не и у целости, демантовали су ова суморна предвиђања са почетка другог миленијума. Наиме, продор нових технологија условио је и нове принципе пословања, а нарочито је утицао на сектор људских ресурса у доменима позиционирања и организовања библиотечког пословања на

¹ Deschatelets, G. (1997), "Opening LIS curriculum to the new world of electronic and strategic information", *FIS News Bulletin*, Vol. 47 No. 1, pp. 13-20.

Exit (1998), "Exit librarians, enter cybrarians", *Business Line*, April 25, p. 20.

Gopinath, M. A. (1996), "Education for digital information system: a courseware", in Malwad, N.M., Rajasekhar, T.B., Ravichandra, I.K. and Satyanarayand, N.V. (Eds) *Digital Libraries: Dynamic Storehouse of Digital Information*, paper presented at the SIS 96; 15th Annual Convention and Conference, Bangalore, January 18-20, New Age International Publishers, New Delhi, pp. 210-15.

Husler, R.P. (1996), "Digital library: content preservation in digital world", *DESID OCBulletin of Information Technology*, Vol. 16 No. 1, pp. 31-9.

Kikuchi, Hideki et al. (1996), "User interface for a digital library to support construction of a virtual library", *IEEE Proceedings of Multimedia '96*.

Document delivery beyond 2000 : proceedings of a conference held at the British Library, September 1998, and sponsored by the Joint Information Systems Committee of the Higher Education Funding Councils, as part of its Electronic Libraries Programme (eLib) / edited by Anne Morris, Neil Jacobs and Eric Davies.

начин да се њиховом применом у великој мери проширио аспект библиотечке делатности, а библиотекарски су доведени у нову раван постизања ефикасности и продуктивности. У пракси ово је значило да је базична библиотечка делатност у великој мери олакшана израдом и применом електронских база података, али и да су библиотекарски добили могућност да се, у знатно ширем обиму, искаже њихов како стручни тако и креативни потенцијал.

Паралелно постојање дигиталних и класичних колекција омогућило је библиотекарима да своје поље деловања усмере како на изградњу и обогаћивање нових е-садржаја тако и на пружање великог броја разноврсних информација најширем слоју корисника. Процес доживотног учења омогућио је да библиотеке постану носиоци примарне активности у том процесу кроз организовање разноврсних научно - стручних скупова, делатности и активности, а што у великој мери доприноси јачању укупних потенцијала једне друштвене заједнице.

У том контексту библиотеке у савременом добу постају све више центри друштвеног окупљања², а разноврсност понуде различитих садржаја опредмећује библиотеке као незаобилазни фактор у изградњи веће социјалне интеракције узрасно, полно, образовно и статусно различитих појединаца, чиме се и библиотекарски испољавају као носиоци процеса изградње друштвене итеракције са једне стране, док са друге постају координатори успостављања оних друштвених корелација које доприносе укупном напретку. У том контексту библиотеке постају средишта где се друштвено маргинализоване групе: избеглице, мигранти, досељеници у нове средине, могу примарно обавестити о низу неопходних чињеница како би олакшали свој положај у новој средини.³ Тако библиотеке и библиотекарски у савременом добу постају и

² Social Role of the Library - ALA / American Library Association, 2021.

³ Kristian Nagel Delica, Hans Elbeshausen: The social library in three contexts: Programmes and perspectives, Journal of Librarianship and Information Science, First Published December 31, 2015.

места првог контакта појединаца са новом средином и заједницом. Све ово доводи библиотеке и библиотекаре у позицију да су неопходни елементи једног друштва. Ово потврђује и чињеница да је на питање које је постављено у Њујорк Тајмсу: "Да ли нам још увек требају библиотеке?"⁴ дат потврдан одговор, а на одлуку локалних власти у Шпанији да затворе Народну библиотеку у Гранади дошло је до масовних демонстрација у локалној заједници, што је додатно потврдило чињеницу о неопходности и позитивној улози библиотека и библиотекара.

Библиотеке као носиоци друштвеног напретка и процват библиотекарства

Демократизација знања, повећање броја јавних и приватних универзитета, факултета и високих школа у БиХ и РС уусловили су и нове принципе библиотечког пословања, тим пре што библиотеке више нису само "колекције знања", већ и активни судионици у процесу доживотног учења. Умрежавањем библиотека у РС и БиХ, те њиховим повезивањем са регионом бивше Југославије омогућило је великом броју корисника не само да дође до жељене информације, већ да у најкраћем могућем року добије тражену литературу. Овај процес ставио је библиотекаре у Бих и РС пред нови изазов, а то је да се све више усмеравају ка полисферном образовању, односно да по захтевима и природи посла истражују и упознају мултидисциплинарне садржаје. На тај начин отворен је процес еволуције библиотекарства и библиотекара не само на овом простору. Да су полисферичност и мултидисциплинарност елементи који су довели до еволуције библиотекарства потврђују и актуелни подаци о порасту интересовања за ову делатност свуда у свету. Тако се, према према истраживањима Бироа рада у САД, ова делатност налази

⁴ *Do we still need libraries*, New York Times, 27. December 2012.

у самом врху потраживања нових радника⁵, док су предвиђања да ће након 2030. године, тражња за делатницима у овој струци константно да расте.⁶ Чињеница да ће библиотекарство да се нађе међу девет најтраженијих занимања након 2030. године условила је и сасвим другачију позицију библиотекара, јер они све више постају савремени медија стручњаци и социолози, а све мање класични услужни делатници чија је примарна задаћа да пронађу и донесу тражену књигу са полице.⁷

Мултидисциплинарност коју подразумевају и захтевају нови принципи библиотечког пословања условљава потпуно измењену позицију библиотечких радника и у БиХ и РС, јер се они сада не усмеравају само ка библиотекарству као струци и научној дисциплини, већ ка све већем броју различитих културолошко - социолошко научно - стручних области и дисциплина, а што подразумева и процесе непрекидног личног усавршавања библиотечких радника.

Међутим, код носилаца токова јавног живота нарочито у РС још увек не постоји афирмативан однос према овој делатности јавног културног живота, а што доказује чињеница да НУБ РС као носећа кућа овог пословања још увек није проглашена за институцију од посебног јавног интереса. Нажалост овакав игнорантски однос према библиотекарству имплицира и негативан однос према укупном социјално - образовно - културолошком напретку, јер се у корену негира суштински позитивни аспект библиотекарства.

Такође, чињеница да Бањалука као најразвијенији образовно - културно - економски центар РС још увек нема своју Градску библиотеку додатно потврђује ову тезу о игнорантском односу представника јавног живота према овој веома значајној друштвеној делатности.

⁵ *Occupational outlook handbook*, U.S. Bureau of Labor Statistics, Librarians and Library Media Specialists, 2021.

⁶ Miller, T. Rebeca: *The Job Outlook: In 2030, Librarians Will Be in Demand* | Editorial, LJ (Library Journal), Oct. 17, 2017.

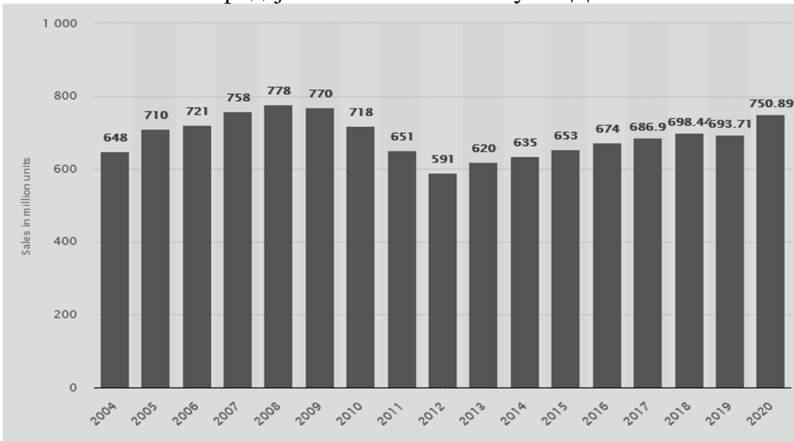
⁷ Lenstra, Noah: *The Future Looks Bright for Librarianship*, Publication of the Public Library Association, December, 15, 2017.

Афирмативна улога коју библиотеке и библиотекарству имају у свету у светлу домаће јавности потпуно је занемарена. Велики број разноврсних садржаја који је НУБ РС етаблирао као једну од најзначајнијих институција културе у РС, није био довољан услов домаћим носиоцима јавног живота да библиотекарство прогласе за делатност од посебног јавног интереса.

Упркос чињеници да библиотекарство није препознато као делатност од посебног јавног интереса у РС, ова делатност у свету бележи све значајније резултате и исказује значајан развојни потенцијал у свету.

Глобалном развоју библиотекарства нарочито погодије све већи раст и развој класичне издавачке делатности, а који је условљен повећаном тражњом за класичном, штампаном књигом. Да је издаваштво штампане књиге у све већем порасту сведоче нам и следеће табеле:

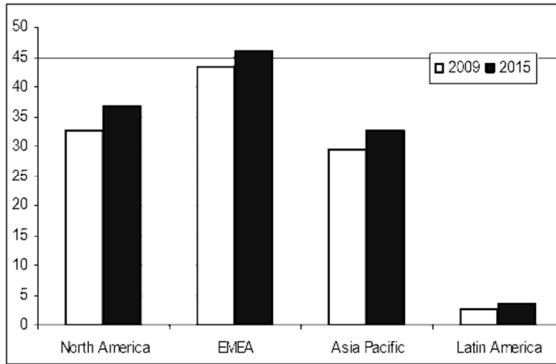
ТАБЕЛА 1. Продаја штампаних књига у САД 2004 - 2020.

Извор: www.statista.com/statistics/422595/print-book-sales-usa/

ТАБЕЛА 2. Стање тржишта књига и уџбеника по регионима 2009 – 2015

Figure 5: Consumer and Educational Book Market by regions, 2009 & 2015 (forecast), (US \$ billion) (PWC 2011)

Source: PWC, 2011.

Упоредимо ли ове податке са подацима о траженим и враћеним публикацијама у Великој Британији у периоду од 10 августа до 14 .септембра 2016. године, при чему су обједињења и оф лајн и он лајн потраживања, а што нам исказује следећа табела:

ТАБЕЛА 3. Пресек потраживања књига преко оф лајн и он лајн задуживања у свим библиотекама у Великој Британији од 10. 8. до 14. 9. 2016. године

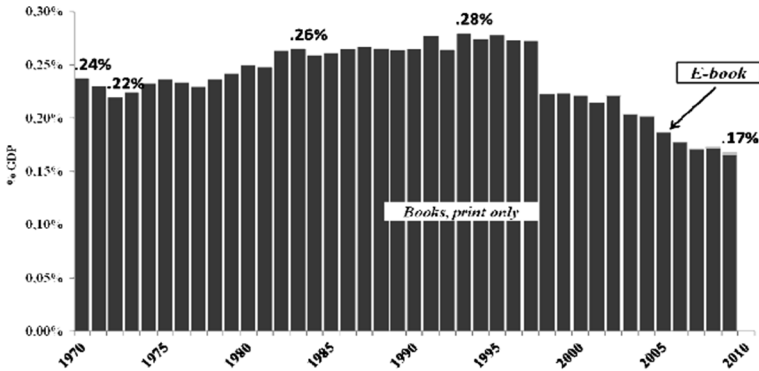
Student	Offline												Online	
	College A	College B	College C	College D	College E	College F	College G	College H	College I	College J	College K	College L		
N	30	35	40	21	25	50	37	28	35	28	17	35	121	
%	5.98	6.97	7.97	4.18	4.98	9.96	7.37	5.58	6.97	5.58	3.39	6.97	24.10	
Σ	502													
Library and related agency	National library		Public library		College library		School library		Specialty library		Government-level institution and related agency		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
	50	6.64	300	39.84	206	27.36	111	14.74	48	6.37	38	5.05	753	100.0

Извор: International Journal of Knowledge Content Development & Technology Vol.7, No.1, 79-100 (March, 2017).

Долазимо до става да библиотекарство представља веома важну друштвену дисциплину која омогућава несметан друштвени развој у неколико дивергентних праваца.

Значајан удео који има библиотекарство у очувању и развоју издавашта, а самим тим и тржишта књига, уврштава ову делатност у веома важан фактор у генерисању БДП-а, а што потврђује и следећа табела:

ТАБЕЛА 4. Удео издавачке делатности у БДП-у САД 1970 - 2010.

Извор: U.S. Census; trade associations; industry analysts; 10-K reports; author estimations Preliminary data (Waterman/Ji, March, 2011)

Проказани глобални трендови, нажалост имају мали или готово никакав утицај на стање у Републици Српској у којој је ова делатност не само потцењена него је и стављена на списак тзв. "нус занимања", а ово нам потврђује и чињеница да се дипломирани библиотекарски са смерова на Универзитетима у Источној Сарајеви и Бањалуци не могу наћи на адекватним радним местима.⁸

⁸ О овом аспекту стања у библиотекарству у РС говори и следећи текст: <https://www.byka.com/novosti/bibliotekarstvo-u-rs-silovana-profesija>

Закључак

Из свега наведеног прозилази да библиотекарство као делатност на глобалном нивоу бележи тренд раста и развоја, док се на локалном нивоу Републике Српске и БиХ налази у евидентној стагнацији. Овај став потврђује нам и чињеница да још увек нема тзв. "greenfield" инвестиције у овој области, да ниједна локална управа и самоуправа не може да се похвали чињеницом да је изградила, опремила, уредила и обезбедила адекватан библиотечки простор, већ се библиотеке у већини средина налазе у склопу тзв. "центра за културу", те је и на тај начин присутна елементарна деградација ове делатности. Чињеница да библиотекарство није препознато као самостална делатност, а поготово не као делатност од посебног друштвеног значаја, индуковало је и кризу у издавачком сектору. Уместо да прати глобалне трендове и да представља значајан удео у БДП-у издаваштво код нас стагнира или нестаје као делатност управо због непостојања свести о томе шта, заправо, значи инвестирање у развој интелектуалних потенцијала. а самим тим и у целокупни друштвени развој.

Површно поимање тзв. "културне индустрије" и њеног производа од стране носилаца јавног живота како у РС тако и у БиХ условила је општу друштвену стагнацију и не могућност развоја низа продуктивних фактора.

Одсуство поимања савремених економских токова и глобалних кретања у погледу укупног развоја и остваривања већег БДП-а у РС и БиХ је индуковало минимална инвестициона кретања, велики одлив свих друштвених слојева у младој и млађој популацији, а недостатак дознака из иностранства као једног од најважнијих буџетских сегмената, условио је и слабљене укупне привредне активности.

Да би се у одређеној мери превазишло постојеће стање потребно је да се изгради адекватан амбијент који би пратио глобална кретања, а самим тим дошло би и до процвата у домену културе, јер без ове базичне сфере јавног живота не постоји могућност креирања преко потребног „новог мишљења“ које би довело до успостављања. развоја и примене

како нових елемената пословања тако и нових технологија, а што би резултирало повећаним обим свих друштвених активности у правцу даљег развоја. Успостављањем владавине права, а самим тим и нових принципа пословања у економији, индуковали би се и позитивни процеси у научној и културној сфери, а коначни резултат би био повећање обима економских активности, већи БДП, а самим тим био би и већи БНД, а коначни резултат би био пут ка благостању нације, али недостатак идеја, затвореност владајућих структура, не постојање свести о инвестирању у будући производ преко културе, резултирају свеопштом стагнацијом и депопулационом политиком, те у таквим приликама и не треба да нас чуди зашто у доменима разноврсних стратегија развоја културног живота у РС нема инвестиционих планова.

У контексту таквих општих прилика намеће се закључак да је културна делатност, а самим тим и библиотекарство, редундантна сфера која је потрошачки, а не структурално усмерена ка буџету. Из тако накарадно постављење квази логичке пројекције произилази и иста таква конјукција која је усмерена ка идуктивном, крајње селективном, секторисању и факторисању финалног културног производа.

Дакле, непостајање афирмативних стратегија условило је нестанак тржишта културног прозвода, а самим тим субјекти и објекти, појединци и институције принуђени су на таворење или нестанак у доменима опште, негативне, друштвене парадигме.

Позитивни помак, свакако, представљало би и то да се препознају позитивни потенцијални креирања нових односа и да се култури, а самим тим и библиотекарству да оно место које треба и мора да има у домену укупног друштвеног развоја.

LIBRARIANSHIP BETWEEN EXTINCTION AND PROSPERITY

Abstract: This paper discusses current issues related to the current position of librarianship. The growing demand for librarians at the global level has conditioned the changed position of librarianship, which is manifesting itself as an increasingly important area of social activity, which in this context is manifested as a significant factor in the creation of

gross national product, but also the realization of gross national income. It is evident that, accordingly, librarianship has a future in the context of modern, electronic business, although many predictions went in the direction that after 2010 librarianship will be fully automated and robotized and that the need for librarians as a human profession will disappear. However, contrary to global trends, librarianship in Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina is stagnant. In order to overcome this situation, it is necessary to carry out structural reform of public administration, to establish the rule of law, and to provide a better business environment that would lead to an increase in the volume of activities in librarianship.

Keywords: librarianship, 21st century, development, improvement, publishing, classical book, paper edition, modern book, electronic edition, informational technologies, work market, gross social product, gross national income, activity of special interest, public administration, legal society.
